

Отже, узагальнюючи, можемо зробити такі висновки: роль лічилки полягає в тому, аби, в першу чергу, ознайомити, привчити дитину до мовлення; прищепити дитині поняття про порядок й справедливість. Проблема класифікації текстів лічилок досить складна оскільки передбачає різноаспектне ретельне вивчення цього предмету. У перспективі дослідження планується розширити практичний матеріал завдяки залученню інших фольклорних текстів: легенд, пісень, епосів, які допоможуть відтворити синтаксичну структуру фольклорної картини світу.

Література:

1. Баранцев А. Д. Детские считалки как фольклорный жанр / А. Д. Баранцев // Вопросы развития жанра в русской литературе и устном народном творчестве. записки Калининского гос. пед. ин-та. – Калинин, 1970. – Т. 77. – С. 175–194.
2. Барташэвіч Г. А. Вершаваныя жанры беларускага дзыцячага фальклору / Г. А. Барташэвіч; АН БССР. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – 166 с.
3. Берлянд И. Е. Игра как феномен сознания / И. Е. Берлянд. – Кемерово: Алеф, 1992. – 96 с.
4. Виноградов Г. С. Детский фольклор и быт. Программа наблюдений / Г. С. Виноградов. – Иркутск, 1925. – 216 с.
5. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка / Л. С. Выготский // Вопросы психологии. – М.: Просвещение, 1966. – № 6. – С. 62–76.
6. Грайворонська О. В. Деякі мовні особливості українських дитячих лічилок / О. В. Грайворонська // Лінгвістичні дослідження: зб. наукових праць. – Харків, 1998. – Випуск 1. – С. 218.
7. Мид М. Культура и мир детства: избранные произведения / М. Мид; пер. с англ. и коммент. Ю. А. Асеева; Сост. и предисл. И. Н. Кона. – М., 1988. – 432 с.
8. Пропп В. Я. Поэтика фольклора / В. Я. Пропп; А. Мартынова (сост.). – М.: Лабиринт, 1998. – 352 с.
9. Тихонова М. П. Людическая функция в современной французской поэзии для детей: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05. – МГУ им. М. В. Ломоносова / М. П. Тихонова. – М., 1996. – 201 с.
10. Хейзинга Й. Homo ludens / Й. Хейзинга. – М.: Издат. группа «Прогресс – Академия», 1992. – 454 с.
11. Чуковский К. И. От двух до пяти / К. И. Чуковский. – М.: Детгиз, 1963. – 370 с.
12. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон; пер. и науч. ред. А. А. Алексеева. – СПб., 1996. – 279 с.
13. Arnold Van Genneper. Le folklore, croyances et coutumes populaires françaises [Voyez. La Culture moderne], 1924. – 148 p.
14. Caillois R. Les jeux et les hommes / R. Caillois. – P.: Gallimard, 1958. – 382 p.
15. Spire A. Plaisir poétique et plaisir musculaire / A. Spire. – P., 1949. – 366 p.

Словники:

16. Le Micro-Robert Poche. – P., Robert. – 1376 p. – С. 247.

Джерела ілюстративного матеріалу:

17. Comptines de langue française recueillies et commentées par Jean Beaucomont, Frank Guibat, Tante Lucile, Roger Pinon et Philippe Soupault. Edition Seghers, Paris, 1961, 1970. – 320 p.
18. G. F. Northall. English Folk-Rhymes. London, Kegan Paul, Trench, Trübner and Co, 1892. – 382 p.

УДК 8.82

С. О. Дячок,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНО-ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «БЕРЕСТЕЧКО»

У статті здійснено компаративне дослідження історико-філософсько-біблійної категорії помсти як причини внутрішньої поразки на прикладі англійського героя Гамлета («Гамлет» Вільям Шекспір) та українця Хмельницького («Берестечко» Ліна Костенко), через історичні, культурні, суспільні та національні процеси. Зокрема, з'ясовуються причини помсти, їх вплив на характери та наслідки у долях героїв, відповідно до описаних ситуацій із проекцією на сьогодення.

Ключові слова: помста, інтертекстуальність, драма, поразка, роздвоєність.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНО-ДИСКУРСИОННИЙ АНАЛІЗ РОМАНА В СТИХАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «БЕРЕСТЕЧКО»

В статті здійснено компаративне дослідження історико-філософсько-біблійської категорії помсти як причини внутрішнього поразки на прикладі англійського героя Гамлета («Гамлет» Вільям Шекспір) та українця Хмельницького («Берестечко» Ліна Костенко), через історичні, культурні, суспільні та національні процеси. Зокрема, з'ясовуються причини помсти, їх вплив на характери та наслідки у долях героїв, відповідно до описаних ситуацій із проекцією на сьогодення.

Ключевые слова: мсть, интертекстуальность, драма, поражение, раздвоенность.

INTERTEXTUAL-DISKUSSION ANALYSIS OF THE POETRY NOVEL «BERESTECHKO» BY LINA KOSTENKO'S

The object of the study in the article, are works that are considered canonical through a huge ideological and aesthetic potential.

The article presents comparative study of historical and philosophical-biblical category of revenge as the cause of conflict, the English hero of Hamlet («Hamlet» by William Shakespeare) and in Ukrainian hero of Bohdan Khmelnytsky («Berestechko» by Lina Kostenko), which are the main characters in the mentioned literature, using historical, cultural, social and national processes. Also quite productively investigated the motive of revenge and its impact on the formation of the characters, according to the situations described with the projection of the present and its consequences in the lives of the characters.

The article deepens interpretative field and contributes to a better comprehension of the ideological and aesthetic parameters of the creative heritage of using intertextuality Shakespeare and Lina Kostenko. Made a discourse of the phenomenon of personal revenge through the prism of history through the context of the tragedy of the English and Ukrainian Poetry Novel.

Analyzed the motive of revenge through of the genre. Monologues-cases to nowhere intense tragedy of «Hamlet». For Bohdan Khmelnytsky is a monologue confession of the Hetman as a regular person and military leader, who is deeply experiencing the most difficult time of my life – the defeat of Berestechko, which was the result of revenge. Both heroes are forked and single. Each revenge leads, as a result, new victims. The Hamlet's way from depression to personal and family destruction is a road to nowhere. The Ukrainian leader as an optimist, a patriot, is undergoing an internal duality with thoughts about independence. Therefore, the reflection time is not.

Key words: revenge, intertextuality, drama, defeat, duality.

«Немає часу на поразку!»
«Берестечко» Ліна Костенко

Величезний ідейно-естетичний потенціал канонічних творів високої літературної класики («Шекспір – центр канону») зосереджено саме на творчості Шекспіра, а, з іншого боку, сучасна української поетеса Ліни Костенко із теперішніми болями через призму історії та постатей державних діячів, зокрема Хмельницького, як головного героя роману у віршах «Берестечко», – це ті твори, які стануть *об'єктом* нашого дослідження. Таким чином буде проаналізовано мотив помсти як причини внутрішньої поразки через історичні процеси, культурні, суспільні та національні зокрема.

Ще одним поясненням того, що твори Шекспіра та Костенко можуть слугувати компаративним тлом, є слова В. Є. Панченка: «Ліна Костенко вважала за можливе й необхідне дати згоду на видання його (роману) окремою книжкою саме в тривожному 1999-му, коли українське «Камо грядеш?» ризиковано нагадувало Гамлетове «To be or not to be?» [12, с. 209].

Творчість Шекспіра як джерело інтертекстуальності неодноразово ставала об'єктом досліджень сучасних науковців (Н. Торкут, Ю. Черняк, Н. Баширова, А. Ілуніна та ін.), як і творчість Ліни Костенко в усіх її ракурсах: фольклорному, міфологічному, історичному (В. Брюховецький, М. Ільницький, Г. Ключок, Г. Сивокінь, С. Барабаш, Р. Мариняк, Р. Мовчан, У. Моренець, В. Панченко, І. Пономаренко та ін.). Ми ж здійснимо компаративне дослідження історико-філософсько-біблійної категорії помсти як причини внутрішньої поразки на прикладі героїв Гамлета та Хмельницького.

Помста... Які її наслідки? Чи варто зосереджувати своє єство, думки для неї? Мотив помсти як наслідок заздрощів, ревності присутній ще в старозавітних писаннях. Уже на початку XVI ст. злочин проти особистості розглядали як виклик державній владі. Утім, особиста помста часто виявлялася значно швидшою та дієвішою, ніж неповоротка і продажна машина правосуддя.

У XVI ст., саме тоді, коли англієць Вільям Шекспір пише свого «Гамлета», а українець Богдан Хмельницький очолює національно-визвольну війну, державною владою, заборонялася особиста помста, та найголовніше, – за релігійними законами стверджувалася цінність будь-якого життя.

Проте явище особистої помсти, незважаючи на сильну протидію з боку держави, церкви, суспільства, не вдавалося викоринити. Це питання цікавило людство часів Шекспіра, це питання цікавить і нас, сучасників. Що є причиною в людині жаги до помсти? Це недоліки сімейного виховання, це складова суспільних відносин, це особистий вибір людини чи відбиток історичного процесу в особистій долі людини-героя? До чого може призвести полон помсти? Чи не **актуальними** є ці питання у такому нестабільно-ворожому сучасному світі?

Завданням нашого дослідження є саме з'ясувати причини помсти, їх вплив на формування характерів та наслідки у долях Гамлета («Гамлет» В. Шекспір) та Хмельницького («Берестечко» Л. Костенко) відповідно до описаних ситуацій.

Матеріалом дослідження слугували тексти трагедії «Гамлет» Вільяма Шекспіра та роману у віршах «Берестечко» Ліни Костенко. Водночас у процесі роботи не відкидалися біблійні й історичні джерела.

Помста як історична категорія

Насамперед доцільно розглянути таку філософсько-релігійну категорію як помста, оскільки саме вона, за результатами нашого дослідження, стала причиною зміни характерів головних героїв творів Вільяма Шекспіра та Ліни Костенко.

Помста – явище давнє. Вже тоді, коли людина почала усвідомлює себе як особистість, виникає помста. В епоху, що передувала родовому ладу, особиста, в тому числі й кровна помста не пов'язувались у свідомості людей із поняттям обов'язку, фатальної повинності, невиконання якої спричиняло безчестя. Помста сприймалася не як акт правосуддя, а як природний наслідок переваги сильного над слабким. Лише пізніше, зі зміцненням роду, що усвідомив себе як певна єдність, протиставлена іншим родам, помсту стали розуміти як моральний обов'язок. За каліцтво або шкоду, завданому одному члену роду, мстилися всі його родичі. У європейських народів існування звичаю особистої помсти було пов'язане саме з такими історичними умовами, за яких зводилася нанівець роль правосуддя, здійснюваного верховною владою – державою. Особиста помста, це – «дикє правосуддя» (a kind of wild justice) (Ф. Бекон). Саме таким чином можна було відновити честь або відшкодувати понесені збитки.

У XV ст. особиста помста стала справжнім лихом у країнах, охоплених полум'ям феодальних війн. В історичних хроніках того часу можна почерпнути відомості про вбивства, грабежі й катування, вчинені з мотивів особистої помсти. Зміцнення централізованої влади в першій половині XVI ст. мало наслідком засудження рецидивістів «дикого правосуддя». Ідеологи одностаїно розглядають особисту помсту у всіх її проявах (наприклад, дуель), як загрозу людству, державі. Всяке вбивство зі задалегідь обдуманим наміром, що мало на меті помститися за нанесену образу без посередництва закону, розглядали як найтяжчий злочин. Особиста помста поставала пережитком феодальних часів, її суворо засуджували. Церква стала на бік держави. Осуд, до речі, викликало також і підбурювання до помсти.

Проте аналізуючи та досліджуючи історичне минуле нашого українського народу, натрапляємо на факти, які більше відповідають моральним канонам, аніж старозавітним принципам «око за око, зуб за зуб», а саме відповідно до новозавітної істини порятунку душі, причому не лише злочинця, котрому дається шанс на виправлення, але і тих осіб, котрі б узяли на душу гріх у разі реалізації вироку.

В історії України наявний факт, що князь Володимир Великий зазнав душевних мук саме тоді, коли постала необхідність ввести смертну кару за вбивства у розбоях, про що, зокрема, йдеться у Троїцькому літописі.

Саме з позиції Нового завіту підходить до кари «на смерть» Володимир Мономах у своєму «Поученні»: «Ні правого, ні винного не вбивайте [і] не повелівайте вбити його; якщо [хто] буде достоїн [навіть] смерті, то не погубляйте ніякої душі християнської» [9, с. 21]. В іншому посланні – «Грамотці до Олега Святославича» – Володимир Мономах запевняє убивцю свого сина, що не вдаватиметься до кривавої помсти, оскільки вважає, що питання життя і смерті – в руках Господа [9, с. 34].

Князь акцентує увагу на вирішальності Господнього присуду, чим позначає точку виходу для міркувань, що кожна людина, незалежно від того, злочинець вона, чи ні, має жити стільки, скільки їй призначено Богом. Відтак покарання осмислюється ним не відповідно до старозавітного Божого права, а кризь призму новозавітних гуманістичних тенденцій.

Згадаймо, до речі, що англієць Шекспір – теж великий гуманіст. Тому й не дивно, що досить довго його герой Гамлет роздумує над своїм вчинком. Що ж спонукає Гамлета чи Хмельницького мститися? Саме у XV столітті виникає інтерес до причин, що викликають жагу до помсти: гнів, ненависть, ревності, честолюбство, заздрість. Навіть дивитися, як проливається кров на сцені, для англійських глядачів було огидним, хоча кровна помста вбивці батька чи сина здавалася законною і громадська думка зазвичай симпатизувала меснику. А в умовах середньовічної Данії Гамлет діє як месник. Це обов'язок справжнього сина. Відмовитися від помсти – це означає зрадити пам'ять батька. Одночас, Гамлет прагне знайти середину

між моральними принципами (наприклад, не вбивати Клавдія під час молитви) і обов'язком. Зауважмо, що розсудливому Гамлету жити у світі середньовічних інтриг, пліток було важко.

Закономірно, що й у християнізованому українському звичаєвому праві процес формування світоглядного підтексту найвищої міри покарання відбувався в контексті Нового Завіту. Навіть, якщо взяти до уваги культивовану християнством ідею прощення, все одно відміна смертної кари у разі кровопролиття не могла відбуватись психологічно безболісно. Адже розпрощатись з емоційно-психологічною потребою помсти набагато складніше, аніж прийти до морального усвідомлення ідеї християнського прощення. Та чи не є ще гіршою карою примушувати жити тих, хто бажав вмерти? Адже можна навести чимало прикладів у літературі, де персонаж просить для себе не помилювання, а смерті, так само як можна пригадати й чимало випадків з історії, коли вершители правосуддя вважали смерть занадто легким покаранням. Хмельницький теж. Після пережитого, заявлятиме: «...Мені вже або вмерти. // Або воскреснуть і перемогти» [8, с. 125], «Якби воно само пальнуло з самопала. // Бо сам себе я – ні. Накласти руки. Гріх» [8, с. 136].

Певне вищесказаним теж пояснюється те, що філософське кредо Костенко навіть у добу терорів, має непохитну духовну українську основу, кордоцентричну парадигму, згідно з якою на найважчі справжні кривди слід відповідати пошуком шляхів любові до тих, хто ненавидить нас, шукати способи самому не втрапити у безодню гріха, який скоєно проти тебе, не стати таким самим як кривдники.

Різниця в тому, що помста Гамлета – родинна, а Хмельницького переростає у державну. Відтак, політична помста, якщо навіть вона мотивується високими ідейними цілями й аргументами, є неприйнятною понад усе тому, що порушує право на життя будь-кого, приємний він режимові чи ні.

У Біблії помста розуміється не в сучасному смислі як покарання, а як відновлення правди, перемога над злом. Хоча мститися від ненависті нечестивому завжди заборонялося. Бог постійно відкриває Себе як єдиного месника за правду. Тож про що ще можна говорити?

Внутрішня драма героїв Шекспіра та Костенко

Уже з перших сторінок твору Ліни Костенко перед читачем розкривається внутрішня драма гетьмана Богдана Хмельницького, який зазнав страшної поразки під Берестечком. «Ми чуємо самого Хмельницького – тоді, коли він вирвався з полону в зрадника-хана, якого кинувся був наздоганяти, і опинився в розпачливому становищі, наодинці зі своїми тяжкими думками» [5, с. 198]

Віджив літа. Вже сиві мої скроні.

Всього в житті траплялося мені.

Був у тюрмі. В турецькому полоні.

Але в такій безвиході ще ні [8, с. 24].

В істориків Хмельницький сумує три дні і три ночі. У Ліни Костенко – це ціла вічність.

Внутрішньою невизначеністю наповнена душа шекспірівського героя Гамлета. А здається, що може бути схоже у долі середньовічного принца та українського гетьмана?

Чому на себе руки накладати

Всевишній не дозволив? Боже, Боже!

Які гідкі, мерзенні, недоладні,

Пусті для мене віхи на цім світі! [14, с. 147].

Проте, якщо проаналізувати усі передумови роздвоєності душ Хмельницького та Гамлета, то, в обидвох героїв натрапляємо на особисті причини такого життєвого стану.

Причина усіх походів гетьмана на Польщу криється у випадку, який пов'язаний із чигиринським підстаростою Чаплинський. За відсутності Хмельницького він напав на родинний хутір Суботів, пограбував його, побив до смерті наймолодшого сина і забрав дружину, не добившись правди в судді, вирішує сам розквитатися з кривдником, тобто помститися. Повстання, яке очолив Хмельницький, згодом переросло в справжню козацько-польську війну. Перемоги Хмельницького приголомшили поляків і, водночас, втілили надії українського люду на волю від споконвічних гнобителів. Та тягнулося це недовго. Поразка – Берестечко, як наслідок необдуманих вчинків. Тож знаходимо в Ліни Костенко: «Хіба ж я гетьман? Всипище глупот. / Так дався оморочити оманам!». Тут і довіра до Іслама-Гірея та спроба наздогнати його, та найголовніше – пригніченість через зраду Гелени. Сам герой доходить гіркою висновку, що причини поразки в ньому самому.

По-перше, будучи козацьким вождем і «підданцем короля» в одній особі, він так і не звільнився від своєї роздвоєності, від сумнівів і вагань (реальному Хмельницькому ця внутрішня колізія також була добре знайома)...

По-друге... По-друге – Гелена. Ліна Костенко придлила цій гетьманській love story чимало авторської уваги... [11, с. 212].

Повернімося до «Гамлета». Яка ж причина його «внутрішнього монологу»? Від привида вбитого батька Гамлет дізнається: «В той час дозволя дядько твій підкрався. / Сік блекоти сховавши при собі, / І влив її мені в обидва вуха...» [14, с. 161]. Отож за смерть батька Гамлет повинен помститися. Проте поява привида батька Гамлета із потойбічного життя, як і черепи, що наснилися Хмельницькому, – це своєрідне попередження. Ні до чого доброго помста не приведе: «Мені приснились в полі черепи, / По самий обрій – поле з черепами... / Чекаю лиха. Звідусіль. Щомиті. Біди чекаю. Горя... [8, с. 150].

Як страшний вирок для Гамлета: «Отак рукою братовою в мене // Украдено життя, вінець, дружину» [14, с. 161]. Знову жінка... І тут же нарікання на долю: «Звихнувся час... О доле зла моя! // Чому його направить мушу я?» [14, с. 166].

Душу Хмельницького розривають ревності, уражений шляхетський гонор. Проте у монологах Хмельницького знаходимо й каютя перед Геленою, яку швидко за зраду покарав син Хмельницького Тиміш, і докір синові за жорстокість: «... я ж хіба наказував, щоб аж так, на смерть?». Ніжність і жорстокість борються в душі Хмельницького. І якщо спочатку він ще захищає Гелену від чужих вироків: «... не чіпайте її. Вона мені в хмарах пливе...», то згодом буде остаточно винесено вирок «блудниці вавилонській» – забути, стерти з пам'яті... Гамлет теж нерішучий, дізнавшись правду. Він довго роздумуватиме. Так обидва прийдуть до спільної думки: порушено честь, не відреагувати – недопустимо і почнуть діяти, бо «вийти з гри – це померти» [14, с. 170].

Аналізуватиме пережиті події у Хмельницький: «... сиджу у старій фортеці і долю свою кляню!» [8, с. 34]. До речі, символічними є образи фортеці, в якій ув'язнено Хмельницького («... вже цій фортеці років триста є...» [8, с. 42], «Тут мій покій, де темно як в тюрмі, // Де я ходжу, і стіни мене глушать [8, с. 43]»), потім буде порожній замок у Паволочі, де гетьман зупиниться після викупу з полону. Не буде прихистку й в Чигирині та Суботіві: «У Чигирин чого? У Суботів – не можна. / Там кожна річ у хаті Геленою кричить» [8, с. 153]. Згодом, нову жінку, гетьманшу, Хмельницький теж накаже везти в Чигирин, а не в Суботів, бо «там ВОНА» ... [8, с. 181], тінь минулого, зрада, причина помсти, а згодом страшний роковий наслідок – державна поразка.

Тюрмою, неволею називає свій родовий замок в Ельсінорі, та й усю Данію зокрема, герой Гамлет у розмові з Розенкранцем та Гільденстерном: «Данія – тюрма» [14, с. 178]. «Все розвалилося, загинула половина населення, скрізь смерділи роками непоховані тіла. Ось чим обертається на ділі «гнилизна в королівстві», інтриги з кинджалами й отрутами» [10, с. 167–181].

На початку Гамлет – хиткий у поглядах інтелектуал, насамкінець – рішучий у діях державний діяч (який виносить вирок, рятуючи державу, трон). Лише усвідомивши себе сином, другом, борцем, державцем, тобто соціальним суб'єктом, Гамлет починає діяти. «Звихнувся час!» Він розуміє, що не може обмежитися помстою, бо вбивство Клавдія не змінить світу. Та масштаби зла гнітять Гамлета. Фальш і розбещеність усього датського двора остаточно приголомшили героя. Звідси невдоволення собою, вагання, сумніви: «Чи бути, чи не бути – ось питання. / Що благородніше? Коритись долі / і біль від гострих стріл її терпіти, / А чи, зіткнувшись в горлі з морем лиха, / Покласти край йому?» [14, с. 193]. Гамлет розумів безнадійність спроб зробити Данію кращою. Проте намагається боротися зі злом методами самого зла. Якби Гамлет був заклопотаний тільки своєю особистою справою, він швидко розправився би з Клавдієм і заволодів престолом. Але він мислить гуманістично, тому й мусить боротися з усім злом і навіть заявляє: «Наш вік повинен виправити я!» Це буде суголосним із костенківським: «Немає часу на поразку!» Придуманого «мишоловка», та цього мало. Державцеві потрібна суспільна потреба: «Усе мені довкола докоряє, // Усе підгонить, квапить...» А звідси й рішучість. Проте ця впевненість породжує революцію, бо король провокує Лаерта, Лаерт Гамлета, а Гамлет заставляє пити вино Короля і Королеву. І далі помстою дихає все...

Чи не такі ж переконання в героя Ліни Костенко, для якого держава понад усе: «І чим я, чим я, чим поразку цю спокують? / Свою провини виправдаю – чим?» [8, с. 121].

Звичайно, що після таких душевних переживань, герої змінюються як зовнішньо, так і внутрішньо: «Про Гамлетову зміну вже чували; / І справді, він ні внутрішньо, ні зовні / Себе вже не нагадує» [14, с. 170].

Новаторським є підхід Ліни Костенко. Вона зображує Богдана Хмельницького у розвитку його почуттів і суджень, могологу-сповіді. Такими ж монологічними зверненнями в нікуди насичена трагедія «Гамлет». Гамлет, після почутої правди, роздвоєний, він довго роздумує, самотній. Одиноким і Богдан Хмельницький, бо на самоті заявляє: «Як Марк Аврелій, римський імператор, // пишатись свої «Думки на самоті» [8, с. 139].

Символічним є наприкінці твору і викликання відьмою, яка вже три роки не полишає Богдана в походах, а тепер коло нього у Павлоцькій фортеці, духу козака Небаби. Само Дух з'являється, щоби сказати правду майбутнього, якою б гіркою вона не була. До речі, страшну правду почує від Духа свого батька і Гамлет, але це буде не розв'язкою, а зав'язкою у творі Шекспіра.

Однак все ближче до фіналу роману дужчає рішучість Богдана розпочати усе заново, він долає поразку сам у собі, і мститися не хоче, лише добитися свого, «бо хто за що, а ми за незалежність» [8, с. 141]. Оптимізм справжнього українця! І цим все сказано! «Життя людського строки стислі. / Немає часу на поразку» [8, с. 182].

А можливо причина «не опускання рук» знову у жінці, але вже в новій, незаплямленій любові, у вершині Ганні Золотаренко? Яка ще рік тому, у Києві, коли Хмельницький в'їжджав у Брату Золоту [8, с. 161], не віддаючи майбутнього, молилася за всіх: «А ти й не знав, що серед того люду / Стоїть одна, що молиться за всіх» [8, с. 165].

Історичний роман у віршах «Берестечко» – це монолог-сповідь гетьмана як пересічної людини і полководця, який глибоко переживає найважчий час свого життя – поразку під Берестечком, що стала наслідком помсти. Такими ж монологічними зверненнями в нікуди насичена трагедія «Гамлет». Гамлет, після почутої правди, роздвоєний, він довго роздумує, самотній. Кожна помста веде за собою, як наслідок, нові жертви. «Від депресії до воскресіння» – така амплітуда душевного стану героя Ліни Костенко. Герой не хоче мститися, він прагне лише добитися свого, «бо хто за що, а ми за незалежність» [8, с. 141]. Оптимізм справжнього українця! І цим все сказано!

Чи це особиста поразка, чи загальнонаціональна, – часу роздумувати, роздвоюватися немає. Треба докладати зусиль і її долати. Бо «Життя – то є життя, тягнути мусиш лямку» [8, с. 131].

У Шекспіра ж спостерігаємо шлях головного героя від депресії до особистої та родинної поразки. У роздвоєності Гамлета один вихід – смерть. Від чого ж це залежить? У перспективі варто дослідити значення патріотизму у формуванні характерів героїв. Можливо із цим поняттям пов'язані дії та вчинки англійського та українського героїв творів.

Література:

1. Біблія.
2. Бекон Ф. Ессе «О мести». Сочинения: В 2-х томах / Фрэнсис Бэкон. – Москва : Мысль, 1971-72.
3. Головкін Б. М. Кримінологічна генеза корисливих убивств у найдавніших пам'ятках права України-Русі / Б. М. Головкін // Філософські обрії. – 2004. – № 12. – С. 207–228.
4. Дзюба І. Пишетсь «велика книга нашого народу» / Іван Дзюба // Костенко Л. Берестечко: іст. роман / Ліна Костенко; [авт. післямов І. Дзюба, В. Панченко]; іл. С. Якутович. – Київ : Либідь, 2010. – 232 с.
5. Івашина Л., Шаповал Ю. Усе було в польській історії. Не було руїни духу / Л. Івашина, Ю. Шаповал // Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних. Матеріали круглого столу / Ред.-упоряд. Т. В. Шаповаленко. – Харків : Прапор, 2006. – 44 с.
6. Іларіон. Слово о законі и благодати / Іларіон // Хрестоматія давньої української літератури. – Київ : Рад. школа, 1949. – С. 35–37.
7. Ковбасенко Ю. І. Література постмодернізму: По той бік різних боків / Юрій Ковбасенко // Зарубіжна література в навчальних закладах України. – № 5. – 2002. – С. 2–12.
8. Костенко Л. Берестечко: іст. роман / Ліна Костенко; [авт. післямов І. Дзюба, В. Панченко]; іл. С. Якутович. – Київ : Либідь, 2010. – 232 с.
9. Мономах В. Поучення / Володимир Мономах. – Львів : Фенікс, 2001. – 38 с.
10. Мойсеїв І. Шекспір. Гамлет. Самосвідомість / Ігор Мойсеїв // Людиномета світової літератури. Антропологічний і культурологічний виміри. Видання друге, доповнене. – Київ, 2011. – С. 167–181.
11. Панченко В. Богдан Хмельницький. Катарис / Володимир Панченко // Костенко Л. Берестечко: іст. роман / Ліна Костенко; [авт. післямов І. Дзюба, В. Панченко]; іл. С. Якутович. – Київ : Либідь, 2010. – 232 с.
12. Тараненко О. М. Право і законодавство Київської Русі / Олена Тараненко // Історія української культури: У 5 т. / Гол. ред. Б.С. Патон. – Т. 1: Історія культури давнього населення України / Гол. ред. Толочко П. П. – Київ : Наук. думка, 2001. – С. 790–802.
13. Юркевич П. Сердце и его значение в духовной жизни человека, поучению Слова Божия / П. Юркевич // Философские произведения – Москва : Правда, 1990. – С. 69–104.
14. Шекспір В. Трагедії; Сонети: Для ст. шк. віку: Пер. з англ.; Передм. Д. В. Затонського; Худож. оформл. А. О. Ливня / Вільям Шекспір. – Київ : Веселка, 1993. – 480 с.